

ВИРІШЕННЯ ЗАВДАНЬ
«Соняшник–2017»

1–2 клас (1 бал)

1. Листочок, огірок, жабка, ялинка *зеленого* кольору, а рак *червоного*.
Відповідь: г.
2. Має вісім лапок і плете павутиння, щоб ловити в нього мух, павук.
Відповідь: а.
3. В усі слова можна поставили літеру *й* (*чайка, район, гайка, зайшов*), крім слова *поїзд*, у якому не вистачає літери *й*. **Відповідь:** б.
4. Є в народі вислів *надутий, мов індик*, що позначає пихату, гордовиту, вічно сердиту людину, яка має незадоволений вигляд. **Відповідь:** г.
5. На малюнках зображені свійські тварини: *баран* (а), *коза* (б), *кролик* (в), *кішка* (г), назви яких мають по два склади. Лише назва тварини *корова* (д) має три склади. **Відповідь:** д.
6. Українське прислів'я каже: *Козацькому роду нема переводу*.
Відповідь: в.
7. *Оселедець* – 1. ‘Невелика морська промислова риба, яку вживають у засоленому або копченому вигляді’; 2. ‘Старовинна чоловіча зачіска у вигляді довгого пасма волосся на голеній голові (перев. у козаків); чуприна’. Запорожці звали чуприну оселедцем, бо як вона довга, то теліпається, неначе оселедець (Олекса Стороженко) [Словник української мови: в 11 томах. – Том 5, 1974. – С. 758]. **Відповідь:** г.
8. У букеті, який зібрала Софійка, були *троянди* (а), *гладіолуси*, чи *косаріки* (б), *конвалії* (г) та *ромашки* (д), оскільки назви цих квітів починаються з твердих приголосних звуків, а не було *тюльпанів* (в), оскільки їх назва починається з м'якого приголосного. **Відповідь:** в.
9. Три слова з поданого віршика, а саме: *будинок, будують і будівник* – мають спільну частину (корінь *буд-*) зі спільним для них значенням. Такі слова називаються спільнокореневими. **Відповідь:** б.
10. Словосполучення *ловити рибу* можна замінити словом *рибалити*.
Відповідь: г.

11. На малюнках зображено такі фрукти: *яблуко, ананас, агрус, ожину* й *абрикос* відповідно. Літера *я* на початку слова позначає два звуки [й] та [а]. Таким чином, слово *яблуко* починається з приголосного звуку. **Відповідь:** а.

1–2 клас (3 бали)

12. День Конституції України – державне свято, що відзначається щороку 28 червня на честь прийняття Конституції України 1996 року.

14 жовтня, починаючи з 2014 року, відзначається День захисника України.

День Прапора України – державне свято, присвячене одному з державних символів – Прапору України. Відзначається щороку 23 серпня.

День Соборності – свято України, яке відзначають щороку 22 січня.

24 серпня – день Незалежності України. **Відповідь:** д.

13. Хоча Рак є найменшим з усіх тварин (Лисиця, Вовк, Ведмідь), зате знає магічне слово: «*А я Рак-Неборак, як ущипну – буде знак!*», якого й злякалася Коза-Дереза та й вибігла із Зайчикової хатки. **Відповідь:** г.

14. Неправильним (хибним) є твердження *Андрій – племінник Степана*, оскільки Андрій і Степан є двоюрідними братами. Інші ж твердження є правильними. **Відповідь:** в.

15. Якщо скласти перші склади слів кожного рядка, отримаємо такі слова: *молоко* (а), *дорога* (б), *ворона* (в), *тополя* (г), *лисиця* (д).

Тополя (г) в українців є символом дерева життя, оберегом; символом дівочої та жіночої краси, стрункості, гнучкості. Відомі народні порівняння дівчини, жінки з тополею: *струнка, як тополя; висока, як тополя; тонка, як тополя; гнучка, як тополя*. **Відповідь:** г.

16. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) **сол** (ь) **О в е й**(огурт); б) **со**(ска) **пі** (ч) = **л ка**; в) **со**(м) = **н** (м)**еч ко**(зак); г) (кок) **ос** = **со** (ви) **Ш ↔ ня** (час)**ник**; д) **сорок А**.

Отже, символом нашого конкурсу є квітка соняшника. **Відповідь:** г.

17. Невеличкий, найчастіше віршований твір повчального змісту, дійовими особами в якому є тварини, рослини чи предмети, що зображують людей, називається *байкою*. Це слово зашифровано у варіанті (в). Інші зашифровані слова: *казка* (а), *пісня* (б), *вірш* (г), *загадка* (д). **Відповідь:** в.

1–2 клас (5 балів)

18. Оскільки батька Мишка звати Петром, то хлопчик буде Михайлом Петровичем. **Відповідь:** д.

19. Перед нами слова, близькі за значенням, але те чи інше слово цього ряду має значеннєвий відтінок, за допомогою якого можна більш точно передати зміст кожного з поданих речень:

Скоро – ‘який повинен з’явитися, відбутися, статися через короткий проміжок часу, незабаром’: **скоро** *прийде весна.*

Швидко – ‘який відбувається з великою швидкістю’: **швидко** *розтане сніг.*

Прудко – ‘про того, хто швидко бігає, літає’: *білочка* **прудко** *стрибає з гілки на гілку.*

Жваво – ‘про того, хто повний життєвої сили, енергії’: *хлопчики* *про щось* **жваво** *розмовляли.*

Хутко – ‘дуже швидко’: **хутко** *застукало серце.* **Відповідь:** б.

20. *Макітра* (г) – конусоподібний посуд, виготовлений із випаленої глини, для сходження тіста, або для перетирання маку макогоном, або подрібнення інших харчових продуктів. Макітри застосовували для тримання води, сирівцю, збіжжя, квашення й соління на зиму буряків, капусти, огірків, зоління білизни, приготування опари, тіста, складання вареників, гречаників, пирогів тощо.

На інших зображеннях – *гличик* (а), *сковорідка* (б), *каструля* (в), *кухоль* (д). **Відповідь:** г.

3–4 клас (1 бал)

1. Слова *літо* та *літак* не є спільнокореневими, тому що їх спільні частини (*літ-*) тільки звучать однаково, але мають різне значення. У першому слові ця частина означає пору року, а в другому – рух у повітрі. Інші ж пари слів спільнокореневі. **Відповідь:** в.

2. На малюнках зображені такі тварини: *їжачок*, *ящірка*, *енот*, *індик* і *ягуар*. Відомо, що літери *я*, *є*, *ї* на початку слова позначають два звуки [*йа*], [*йє*] та [*йї*]. Таким чином, слова *їжачок*, *ящірка*, *енот* та *ягуар* починаються з приголосного звука, назва ж *індик* починається з голосного [*і*]. **Відповідь:** г.

3. *Чайка* – 1. ‘Морський водоплавний птах’; 2. ‘Бойовий довбаний човен запорізьких козаків із вітрилами та веслами, обшитий зовні дошками або очеретом для кращої плавучості й захисту від ворога’ [Словник української мови: в 11 томах. – Т. 11, 1980. – С. 264]. **Відповідь:** б.

4. Правильно писати *загадка*, *стежка*, *шубка*, *ягідка*. Правильним буде і слово *казка* – ‘розповідний народно-поетичний або писемно-літературний твір про вигадані події, вигаданих осіб, іноді за участю фантастичних сил’, і *каска* –

‘металевий головний убір у вигляді шолома, що його носять військовослужбовці, пожежники, шахтарі та ін.’ **Відповідь:** г.

5. Якщо скласти останні склади слів кожного рядка, отримаємо такі слова: *коровай* (а), *ромашка* (б), *сокира* (г), *корона* (д).

Віночок (в) є невід’ємною складовою українського дівочого національного костюма. Це головний убір незаміжньої української дівчини, зроблений із листя, бадилля, гілок і квітів, має форму обруча. **Відповідь:** в.

6. Автором перелічених творів є Леонід Глібов (д).

На інших зображеннях – Іван Франко (а); Леся Українка (б); Тарас Шевченко (в); Андрій Малишко (г). **Відповідь:** д.

7. Має вийти слово *пролісок*, зображення якого подано у варіанті б. На інших зображеннях – *конвалія* (а), *волошка* (в), *ромашка* (г) і *незабудка* (д). **Відповідь:** б.

8. Українське прислів’я каже: «*Береженого бог береже, а козака шабля стереже*». **Відповідь:** г.

9. Друга назва верблюда – *корабель пустелі*. Напевно тому, що цих тварин ще ніхто не зміг замінити на великих піщаних просторах, де зовсім немає рослинності й води. До винаходу автомобілів і літаків існував тільки один спосіб перетнути пустелі Азії та Африки – на верблюдах. Саме тому верблюда прозвали «кораблем пустелі». Це пояснюється тим, що бархани, коли плавно перекочуються, нагадують морські хвилі, якими впевненим кроком, наче корабель у морі, рухається ця велична тварина. Їй не страшні ні піщані бурі, ні спека, ні величезні відстані. **Відповідь:** в.

10. «Коник-Стрибунець» Л. Глібова за жанром є *байкою* (д). Байка – невеликий, переважно віршований алегорично-сатиричний твір з повчальним змістом, у якому вади людей і негативні явища суспільного життя розкриваються через образи тварин, птахів, риб, комах, рослин або речей. Байка має мораль – повчальний висновок, яким вона розпочинається або закінчується. В інших варіантах зашифровано такі жанри: *загадка* (а), *казка* (б), *пісня* (в), *вірш* (г). **Відповідь:** д.

11. В усіх загадках ідеться про *сніг*, і лише в останній – про *сороку*. **Відповідь:** д.

3-4 клас (3 бали)

12. *Табун* – гурт копитних тварин (коней, оленів, верблюдів і т. ін.) (Словник української мови: в 11 томах. – Т. 10, 1979. – С. 11). *Рій* – сім’я бджіл або інших подібних комах (Там само. – Т. 8, 1977. – С. 573). *Косяк* – скупчення риб (Там само. – Т. 4, 1973. – С. 309). *Черета* – гурт свійських тварин (перев.

великої рогатої худоби) (Там само. – Т. 11, 1980. – С. 303). *Отара* – великий гурт овець, кіз (Там само. – Т. 5, 1974. – С. 802). **Відповідь:** г.

13. У байці Леоніда Глібова читаємо:

Літаючи по дворах, Гава

Шматок ковбаски добула... **Відповідь:** в.

14. Повною версією українського прислів'я є *Язык до Києва доведе, а в Києві заблудить*. **Відповідь:** г.

15 Єдиним правильним серед поданих є твердження *Софія – племінниця Катерини*, оскільки Катерина й Алла – рідні сестри, дочки Марфи. А в Алли дочки Софія та Олеся. Інші ж твердження є хибними (неправильними). **Відповідь:** в.

16. Значення поданих сполук такі:

Повісити носа – ‘засмутитися’;

клювати носом – ‘дрімати’;

задирати носа – ‘зазнаватися’;

зарубати на носі – ‘запам’ятати’;

водити за носа – ‘обманювати’. **Відповідь:** а.

17. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) н (і) = е (ж) го(рох) д(в)а; б) ху(стка) р **О** ← → **Т в и** на; в) **За В і рю**(кзак) (му)ха; г) ш(пага) **тор**(т) м(ак); д) **бур**(як) (кр)ев(етка) і(ндик) й(од).

Шторм – ‘сильна буря на морі та взагалі у великих водоймах’.

Відповідь: г.

3-4 клас (5 балів)

18. У байці Л. Глібова «Коник-Стрибунець» є такі рядки:

... На таку веселу мову

Муравей йому сказав:

– Проспівав ти літо боже, –

Вдача вже твоя така, –

А тепер танцюй, небоже,

На морозі гонака!

Відповідь: а.

19. Дідусів звали *Пилип* та *Кирило*, отже, так само назвали й синів, а оскільки батька звати Микита, то по батькові обидва хлопці будуть *Микитовичі*. **Відповідь:** г.

20. Із неповторюваних літер має вийти **побажання**: *Бажаємо всім миру, добра й тепла.* **Відповідь:** в.

5–6 клас (1 бал)

1. Зображені птахи видають такі звуки: *сорока – скрекоче, горобець – цвірінькає, ластівка – щебече, гусак – гелгоче, голуб – воркує.* **Відповідь:** б.

2. У всіх поданих реченнях є слова-антоніми, але лише в одному реченні їх дві пари: *Правда та кривда – як вогонь та вода.* У решті ж речень маємо по одній парі антонімів: *Молоде орля, та вище старого літає. Слова масні, а пироги пісні. Добре говорить, але зле робить. На чорній землі білий хліб родить.* **Відповідь:** д.

3. До Запорозжя приймалися люди будь-якої національності, однак вони мали прийняти православну віру. Обов'язковість цього підкреслюється рядом документів. Без виконання цієї умови переселенці не мали права мешкати на Запорозжі.

У мемуарах та історичній літературі досить схожо переказується процедура прийняття новоприбулих до Війська. Прибулого до Січі звичайно приводили до кошового отамана, який питав: «А чи віруєш в Бога?» Новоприбулий відповідав: «Вірую». «І в Богородицю віруєш?» – «І в Богородицю вірую». – «А ну, перехрестись!» – Людина хрестилася. Цим і обмежувалось з'ясування релігійної приналежності прибулих до Січі. У випадках, коли прибулий не був православним, перед вступом у Військо він мав охреститись у цю віру. Хто він і якої нації, – нікого не цікавило [Марковин Н. Очерк истории Запорозского казачества. – Спб., 1878. – 78 с.]. **Відповідь:** в.

4. Майже в усіх назвах професій «заховано» повнозначні слова, які позначають місце, де працюють названі фахівці, чи те, що допомагає їм працювати: *бібліотека, аптека, ворота, пісня* (необхідно прибрати лише літеру *р*). Тільки в слові *бондар* ми не знайдемо такої назви. Бондар – 'майстер, ремісник, що виробляє діжки, бодні, дерев'яні відра тощо'. Слова *бонда* не існує. **Відповідь:** г.

5. Рута – квітка жовтого кольору. Уважається, що дівчина, яка знайде її й зірве на свято Івана Купала, коли квітка стає червоною, буде щасливою. **Відповідь:** в.

6. У вас мали вийти такі слова: *пенал, зошит, ручка, парта, ліжко.* У школі на уроці вам точно не знадобиться *ліжко*. **Відповідь:** д.

7. Замінивши іменники на спільнокореневі прикметники, маєте отримати: *паперова* коробка, *березовий* сік, *рисова* каша, *дубовий* стіл, але *вишневе*

варення. В усіх отриманих словах суфікс *-ов-*, тільки в слові *вишневе* – суфікс *-ев-*. **Відповідь:** б.

8. В українській мові є сталий вислів *обвести навколо пальця* – ‘спритно обдурити’. **Відповідь:** г.

9. Підмет відповідає на запитання *хто? що?*, а додаток – на запитання непрямих відмінків. Таким чином, у реченні *Натюрморт намалював художник* підметом є слово *художник* (*хто? що?*), а *намалював* (*кого? що?*) **натюрморт** – це додаток. У реченні *Батько подарував* (*кого? що?*) зрозуміло, що додатком є слово **троянди**. У реченні *Учениця вирішує приклад* додатком є слово **приклад** (*кого? що?*) *вирішує* (*хто? що?*) *учениця*. У реченні *Колобок спекла баба* також зрозуміло, що додатком є слово **колобок**, бо його *спекла* (*хто? що?*) *баба*. А от у реченні *Сонце змінює місяць* не можна з упевненістю сказати, чи то (*хто? що?*) *сонце* змінює (*кого? що?*) **місяць**, чи то, навпаки, (*хто? що?*) *місяць* змінює (*кого? що?*) **сонце**. **Відповідь:** в.

10. *Виголошувати, виголосити* – ‘прилюдно виступати (із промовою, доповіддю), вимовляти якісь слова, фрази: *виголошувати доповідь, тост, промову*.

Оголошувати, оголосити – ‘публічно заявляти про щось, робити відомим; офіційно заявляти про початок чогось тощо’: *оголошувати подяку, вирок, рішення, війну*. **Відповідь:** г.

11. Якщо хтось із кимось посварився, то про них кажуть, що *поміж ними пробігла чорна кішка*. **Відповідь:** б.

12. Це акровірш – вірш, у якому перші букви рядків, прочитані зверху вниз, складають слово чи словосполучення-відгадку. **Відповідь:** в.

13. Ідеться про синьо-жовтий прапор. Павло Скоропадський, виступаючи на селянському з’їзді, запропонував, щоб прапор із жовто-блакитного став синьо-жовтим, мотивуючи своє рішення тим, що зверху має бути небо, а знизу – лани пшениці (Широкорад А. Б. *Россия и Украина. Когда заговорят пушки* / А. Б. Широкорад. – М. : АСТ, 2007. – С. 363). **Відповідь:** а.

14. У всіх названих байках одним із персонажів є Вовк. Зазвичай Вовк уособлює людей із негативними рисами характеру. Наприклад, у творі «Вовк і Кіт» автор за допомогою образу вовка постулює відому біблійну сентенцію: «Що посієш, те й пожнеш». У байці «Вовк та Ягня» письменник характеризує Вовка як соціального хижака. У байках «Вовк і вівчарі», «Вовк і Зозуля» продемонстровано подвійну природу людини, яка вдає із себе порядну, однак насправді такою не є. І лише в байці «Вовк і Лисиця» автор, спираючись на фольклорні казки, показує читачам хитрість Лисиці, яка не хоче ділитися з Вовком здобутими харчами. **Відповідь:** г.

15. Ідеться про байку «Синиця». **Відповідь:** б.

5–6 клас (3 бали)

16. Акрівірш – це вірш, у якому перші букви рядків, прочитані зверху вниз, складають слово чи словосполучення-відгадку. Прочитавши таким чином поданий вірш, ми отримали слово *Глібов*. Леонід Глібов (г) – автор віршованих загадок, жартівливих пісеньок, байок і акрівіршів для дітей.

На інших зображеннях – Тарас Шевченко (а); Григорій Сковорода (б); Іван Франко (в); Андрій Малишко (д). **Відповідь:** г.

17. *Пластуни* – особливий склад спеціальних піших команд і частин Чорноморського та Кубанського козачих військ ХІХ – початку ХХ століть. Спеціалізувалися на сторожовій службі в очеретах і плавнях, де пересувалися поповзом.

Челядь – так в Україні називали наймитів козацької старшини, а подекуди також молодь – учасників весілля.

Джура – в Україні в ХVІ–ХVІІІ ст. – зброєносець у козацької старшини. Зазвичай джурами були молоді хлопці. Разом з козаками джури ходили в походи, брали участь у боях.

Аргат – наймит, робітник. У Запорозькій Січі аргатами називали у ХVІІІ столітті бідних козаків, які наймитували в Криму, Молдавії, Валахії.

Молодик – наймит, робітник у Запорозькій Січі в ХVІ–ХVІІІ століттях. **Відповідь:** в.

18. *Життя без книжок – небо без пташок.*

Людина без книги, як криниця без води.

Дім без книги – день без сонця.

День без книги, що обід без хліба.

Життя без книжок – весна без квітів.

Відповідь: б.

19. Перед вами ілюстрації до байок Леоніда Глібова, з якими ви ознайомилися в молодшій школі: «Зозуля й Півень» (а), «Лебідь, Щука й Рак» (б), «Коник-стрибунець» (в), «Вовк та Ягня» (г). Остання ж ілюстрація до алегоричного вірша Леоніда Глібова «Квіткове весілля», а саме до уривку з нього: «Танцювала Риба з Раком...» (д). **Відповідь:** д.

20. Леонід Глібов у байці «Лебідь, Щука і Рак» уживає вислів *а хура й досі там*. Слово *хура* є рідковживаним і має значення 'великий віз або сани для перевезення вантажів та людей'. **Відповідь:** б.

21. Вислови *як з рукава сипле* – 'дуже багато говорить' (Словник української мови : в 11 т. – Т. 9, 1978. – С. 192), *як млин меле* – 'говорить не

думаючи, не розбираючись, швидко, беззмістовно’ (Словник фразеологізмів української мови – К., 2003. – С. 399), *як медом мастить* – ‘говорить з кимось улесливо, нещиро і т. ін.’ (Там само, с. 369), *як у рот кладе* – ‘говорить дуже чітко, зрозуміло’ (Там само, с. 298) уживаються зі словом *говорити* й характеризують манеру висловлюватися. Фразеологізм *як з ока випав* поєднується зі словом *схожий* та вживається в значенні ‘зовсім, повністю, надзвичайно’ (Там само, с. 78). **Відповідь:** г.

22. За лексичними нормами української літературної мови потрібно семантично розмежовувати слова *масло* – ‘харчовий продукт тваринного та мінерального походження’: *вершкове масло, мінеральне масло, тваринне масло і олія* – ‘жирова речовина з рослин’: *соняшникова (кукурудзяна, рослинна) олія*. Прикметник *олійний* увіходить до словосполучень *олійна фарба, олійний живопис, олійне малярство* (картини, виконані олійними фарбами). Скорочено на позначення цих понять використовується й слово *олія*. Крім того, слово *масло* може вживатися й у значенні іменника *мастило* ‘жирова речовина для змащування тертьових поверхонь механізмів’ (Словник української мови : в 11 т. – Т. 4. – С. 639). **Відповідь:** а.

23. Князь Дмитро Вишневецький має прізвисько Байда. Знаменитий воїн, улюблений вождь козаків, оспіваний в українських піснях і думках, він був грозою кримських татар і турок. Саме Вишневецькому судилося (так вважає більшість істориків) стати першим гетьманом в Україні й засновником Запорізької Січі. Цікавим є походження прізвиська князя – *Байда*. За словником Бориса Грінченка, *байда* – це ‘безпечний чоловік’; *байдикувати* – ‘лінуватися, пиячити й не працювати’. **Відповідь:** д.

24. Прислів’я *Козак на печі – ворог Січі* передає негативне ставлення козаків до тих, хто шукає спокою, затишку, тихого життя. Як відомо, козаки понад усе цінували волю. Цю рису передано в прислів’ї *Степ та воля – козацька доля*. **Відповідь:** д.

25. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) **Ки(т) ї(жак) (ма)в(па)**; б) **Чер(епах) ні(с) гі(тара) (ле)в**; в) **По Л т А в а**; г) Су(кня) **ми(ло)**; д) (сі)**Ль вів(ця)**.

З 1840 до 1847 року Леонід Глібов навчався в Полтавській гімназії. **Відповідь:** в.

5–6 клас (5 балів)

26. Син – Олександр Русланович Петренко, дочка – Софія Русланівна Петренко. **Відповідь:** в.

27. Виявляється, не всім на Запорізькій Січі дозволялося носити чуприну, яка була своєрідною відзнакою лицарського стану. Чуприни заборонялося

носити джурам, селянам-утікачам, недосвідченим воякам, брехунам, боягузам, злодіям, ошуканцям. Позбавити чуприни козака – завдати йому найбільшої ганьби. **Відповідь:** а.

28. Уважно подивившись, можна побачити, що слова дібрано так, що другі букви в них ідуть в алфавітному порядку: *акула, клімат, змія, онука*. Оскільки за алфавітом після літери *н* стоїть літера *о*, то з усіх запропонованих слів нам підійде слово *голка*. **Відповідь:** г.

29. *Тулумбаси*, або *литаври* – ударний мембранний музичний інструмент, відомий в Україні з XV ст. Складався з казаноподібного металевого корпусу, верх якого було затягнуто шкірою. Використовувався козацтвом як сигнальний інструмент. У XVI–XVIII ст. належав до військових клейнодів Війська Запорозького та був невід’ємною частиною воєнного побуту козаків Запорізької Січі. Ним скликали раду козаків чи старшин, повідомляли про загрозу ворожого нападу, навіть передавали накази по кошу чи полку під час бою. Його зображення подано у варіанті (г). На інших зображеннях – *сурми* (а); *гармата* (б); *кобза* (в), *гаківниця* (д). **Відповідь:** г.

30. Деякі іменники мають варіантні форми роду. Найчастіше варіюються форми чоловічого та жіночого роду: *мозоль – мозоля; спазм – спазма; хлющ – хлюща; кахель – кахля*. Наведені родові варіанти подаються в словниках як стилістично рівноправні. Проте є іменники чоловічого роду з кінцевим приголосним основи та жіночого роду із закінченням *-а*, що розрізняються за значеннями, тобто не належать до родових варіантів. Це такі іменники, як *адрес* (‘письмове вітання з нагоди видатної події’) – *адреса* (‘місце проживання чи перебування’); *задум* (‘план дій, намір; основна ідея твору’) – *здумка* (‘стан того, хто заглибився в думки, роздуми’); *меліс* (‘сорт цукру-піску’) – *меліса* (‘рослина’) тощо. **Відповідь:** г.

7–8 клас (1 бал)

1. Змалечку Леонід Глібов (в) любив усе красиве, особливо всякі рослини, він охоче доглядав за квітами, за що його й прозвали «квітчастим королем».

На інших зображеннях – Григорій Сковорода (а); Тарас Шевченко (б); Євген Гребінка (г); Павло Тичина (д). **Відповідь:** в.

2. У Леоніда Глібова читаємо:

На той раз суддями були

Якісь два Осли (г),

Одна нікчемна Шкапа (б)

Та два стареньких Цапа (а),—

Усе народ, як бачите, такий

Добрячий та плохий.

За стряпчого, як завсігди годиться,

Була приставлена Лисиця (д)...

Отже, у судовому засіданні не брали участі Воли (в). **Відповідь:** в.

3. В українській мові слід розрізняти ненормативні форми слів та варіантні, що мають стилістичне забарвлення.

Маємо морфологічні варіанти слів, відмінні, по-перше, наявністю різних формотворчих афіксів та парадигмою відмінювання (дієвідмінювання) (*густи й гудіти, затискати й затискувати, сльози* – ор. в. *сльозами і слізьми*, наявністю повних і коротких форм (*повен і повний*); паралельних закінчень у місцевому відмінку однини деяких займенників чоловічого та середнього роду (*на цьому і на цім*); по-друге, варіантністю граматичних категорій при змінній або незмінній формі слова, особливо на рівні роду, іноді числа (*галіфе* (одн. с. р. і мн.: *у новому/нових галіфе*); з варіантним оформленням роду (*вовкулак і вовкулака* (ч. р.), *клавiш і клавiша* (ч. р. і ж. р.)). Порушенням мовної норми є неправильне творення ступеня порівняння від прикметника (наприклад, *молодий – молодший*, але не *молодіший*). **Відповідь:** д.

4. Будучи короткою алегоричною оповіддю, байка має повчальний характер. Мораль байки «Лев та Миша» Леоніда Глібова полягає в тому, що не варто нехтувати й гордувати іншими, хоч якими б вони слабкими й бідними не здавалися. Лев прогнав від себе Мишу, а пізніше, коли люди схопили його, дуже розкаювався, адже Миша могла б перегризти його тенета. Відповідно, байка закінчується словами: «Скажу я, люди добрі, й вам (До казки приказка годиться, Хоч і панам): Не плюй в колодязь: пригодиться Води напиться». **Відповідь:** г.

5. На перших чотирьох малюнках зображені Котигорошко та його друзі з однойменного мультфільму: Вернигора, Крутивус і Вернидуб. На п'ятому малюнку зображено персонажа мультфільму «Як козаки...» Тура. **Відповідь:** д.

6. Словосполученням є смислове й граматичне поєднання двох повнозначних слів, з яких одне є головним, а інше – залежним. Не є словосполученнями: поєднання повнозначних слів зі службовими: *після перемоги, перед битвою, біля Січі*; поєднання підмета й присудка: *казки чарують, байки захоплюють, гуморески розважають, козаки хоробрі, гетьмани мудрі, джури сміливі*; однорідні члени речення: *отамани й гетьмани, казки й байки, батьки і діти*. **Відповідь:** г.

7. Відомо, що в Україні собакам часто давали кличку Сірко. **Відповідь:** а.

8. Чотири з названих осіб – українські гетьмани. Григорій Сковорода – поет, байкар, філософ. **Відповідь:** д.

9. У прислів'ї *Без гетьмана військо гине* йдеться про потребу мудрого очільника, лідера для будь якої справи. Таку саму ідею передає прислів'я *Без доброго командира військо – отара*. **Відповідь:** а.

10. У варіантах відповідей описано звичаї, пов'язані зі святкуванням Маковея (а), Андрія (б), Покрови (в), Купала (г) та Трійці (д). **Відповідь:** в.

11. Мораль цієї байки – не треба зневажати інших, бо ти не кращий за них. Треба ставитися до людей так, як і вони мають, на твою думку, ставитися до тебе. **Відповідь:** а.

12. Рядки взято з русальної пісні, що належить до календарно-обрядових пісень літнього циклу. За повір'ям, русалки могли залоскотати людину (рядок 3) й забрати із собою. Вважалося, що зливи, сильні вітри – робота русалок, тому їх намагалися спровадити (провести), про що і йдеться в пісні. **Відповідь:** а.

13. Найчастіше в українській мові вживається слово *книжка*. Видання, що мають історичну чи культурну цінність, а також дуже значні за обсягом називають *книгами*. З-поміж наведених книгою є «Буквар» Івана Федорова, надрукований у XVII ст. На сьогодні зберігся лише один примірник книги. **Відповідь:** в.

14. Рекордсменом серед відмінків за кількістю прийменників є родовий, у чому ви могли переконатися, утворивши сполуки з поданими прийменниками. **Відповідь:** б.

15. У мультфільмі «Як козаки олімпійцями стали» зі знаного мультсеріалу «Як козаки...» козаки Грай, Око і Тур, змагаючись із богом війни Ареем, *боксують, фехтують, борються, кидають диск*, але не стріляють із лука. Може, це ми побачимо в наступних серіях. **Відповідь:** в.

7–8 клас (3 бали)

16. Повна версія українського народного прислів'я така: *Дівчина родиться, а козак на коня садовиться*. **Відповідь:** г.

17. З 1861 р. Леонід Глібов почав видавати газету «Черниговский листок»: йому доводилося бути і редактором, і автором, і коректором. Глібов-редактор порушував у газеті важливі проблеми того часу, зокрема жіночої освіти, викладання рідною мовою тощо. Свої дописи вміщував під псевдонімом Простодушний.

У 1867 р. Леонід Глібов отримав посаду завідувача Чернігівської земської друкарні, яку обіймав до кінця свого життя. Протягом 60–70 рр. він писав мало, зокрема прозово-поетичні фейлетони російською мовою під псевдонімом

«Непостоянный Сотрудник» та гумористичні вірші за підписом «Капітан Ботвиван».

Літературна діяльність Леоніда Глібова активізувалася наприкінці 80-х рр.: налагодились зв'язки з дитячим журналам «Дзвінок», де він публікував свої вірші, загадки, байки й жарти для дітей під псевдонімом Дідусь Кенир.

«Кобзар Дармограй» – так підписував свої повісті Тарас Шевченко. Спершу через те, що не міг виступати під своїм власним прізвищем, а згодом, щоб відмежувати свою прозу від поезії. **Відповідь:** д.

18. Дмитро «Байда» Іванович Вишневецький (близько 1517–1563/1564) – українсько-литовський магнат на Волині, князь гербу Корибут з династії Гедиміновичів. Козацький ватажок, гетьман. Урядник Королівства Польського (староста канівський і черкаський). Власник маєтків у містечку Вишнівець Крем'янецького повіту. Відомий своїми походами проти турків і татар, Вишневецький прославився серед простого народу та прихильної шляхти й магнатів. Однак допомоги йому майже ніхто не надавав через політичні особливості тогочасної ситуації в Східній Європі, і він мусив спиратися лише на сили козаків. Представник знатного роду, обіймаючи високу військово-адміністративну посаду, він став легендарним організатором українського козацтва, одним із засновників Запорізької Січі. З кінця XVI ст. вона була надійним заслоном України й розташованих за нею російських, білоруських і польських земель від спустошливих татарсько-турецьких навал. **Відповідь:** г.

19. Особисте доручення буде правомірним лише за умови, що підпис довірителя засвідчено службовою особою. Засвідчення підпису довірителя є окремим реквізитом доручення. **Відповідь:** б.

20. Слова зокрема і наприклад можуть бути вставними (їх можна вилучити з речення, не порушуючи структури, а тому слід відокремлювати). Наприклад, у реченнях: *Ось, наприклад, цікаві факти: коли б не зацвіла черемха, бузок зацвіте днів через 6, а кількість днів між зацвітанням підбілу й липи найчастіше – 74; Пара великих синиць, наприклад, прилітає до гнізда щодня 390 разів, а мухоловка – навіть 500; Варто зазначити, що, наприклад, зарубіжні дослідники синтаксису романо-германських мов не розмежовують вставні та вставлені одиниці; Для вчених важливо, наприклад, знати, як працюватиме людське серце після того, як космонавт довгий час перебував у невагомості.* Лексеми зокрема і наприклад можуть приєднувати уточнювальні члени речення, які відокремлюються разом із цими словами: *Часом антитеза становить собою дуже поширене речення чи навіть цілий твір, наприклад віри, із протиставленням двох частин.* **Відповідь:** а.

21. Скрипка, бас, басоля, гудок, бандура, ліра, гусла – струнні інструменти; трембіта – духовий інструмент; бугай – фрикційний ударний інструмент; бубон – найпоширеніший ударний інструмент у народній музиці, деркач – шумовий інструмент, що виконував сигнальну та розважальну

функцію, *біло* – акомпануючий ударний інструмент, *литаври* – ударний музичний інструмент, різновид барабана. **Відповідь:** г.

22. «Запорожці пишуть листа турецькому султану» – відома картина російського та українського художника Іллі Рєпіна. Величезне панно було почато в 1880 й закінчено тільки в 1891 році. Сюжетом цієї картини став відомий Лист запорожців турецькому султану, написаний у 1676 році як відповідь запорозьких козаків на вимогу турецького султана Мехмеда IV.

За легендою, лист було написано в 1676 кошовим отаманом Іваном Сіркою «з усім кошом Запорозьким» у відповідь на ультиматум султана Османської імперії Мехмеда (Мухаммеда) IV. **Відповідь:** а.

23. Драгоман – військовий тлумач, перекладач, який відповідав за розвідку й ловив шпигунів. Він також брав участь у посольствах. **Відповідь:** в.

24. На той час латинська мова була мовою міжнародного спілкування, нею говорили освічені люди. Богдан Хмельницький таким чином демонстрував власну освіченість та ерудованість. Наприклад, під час зустрічі Хмельницького з французьким послом графом де Брежі в 1647 році гетьман вів переговори латиною, що дуже здивувало графа. Через місяць де Брежі повідомив Мазаріні про свою зустріч із Хмельницьким: «Цими днями був у Варшаві один із старшин козацької нації, полковник Хмельницький, про якого я мав честь писати вашій еміненції. Він був у мене, я мав із ним дві розмови. Це людина освічена, розумна, сильна в латинській мові».

Так само Хмельницький отримав високу оцінку шведського пастора Гільдебрандта, оскільки гетьман під час аудієнції шведських послів розмовляв із ними латинською мовою.

А 1650-го року гетьман уже вів перемовини латиною з послом Венеції.

(1. *Брицький П.П.* Німці, французи і англійці про Україну та український народ у XVII–XIX століттях / Брицький П.П., Бочан П.О.. – Чернівці : Технодрук, 2011. – С. 37; 2. *Сігалю В.* Особливості політичної міфотворчості державної діяльності гетьмана Богдана Хмельницького та їх роль в українській історії / В. Сігалю // Освіта регіону. Політологія. Психологія. Соціальні комунікації. – 2011. – № 4.). **Відповідь:** д.

25. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): а) (кори)т**о** ч(отир)**и** ти(гр) ля с(і) = **и**; б) я(щірка) з **И К С в Е р(и)би** (я)ть; в) пл(анш)е(т) ст(і) = **и** (л) **ніс** (п)ен(ь) = і т(ерка) н(ож)иці; г) тер(мос) **е** в **Е** ні(ж) пра(ска) в **И** ти; д) че(к) (ко)са (плас)ти(р) **Я** з **и** ка(пуста).

Фразеологізми *точити ляси*, *язик свербить*, *теревені правити* і *чесати язика* позначають ‘*балакати, розмовляти*’, а фразеологізм *плести нісенітниці* позначає ‘*говорити дурниці*’. **Відповідь:** в.

7–8 клас (5 балів)

26. Військова, судова, адміністративна влада та представницькі повноваження на Січі були в руках військової старшини. Очолював її кошовий отаман. Почесне місце в складі козацької старшини займали серед інших:

військовий *гармаш* (*пушкар*) завідував січовим арсеналом. Крім того, він ще виконував роль наглядача січової в'язниці, у якій перебували засуджені козаки й ті, хто очікував судового вироку;

військовий *довбиш* завідував військовими литаврами, ударами скликав запорожців на площу на загальні козацькі ради, а також перед військовими походами або під час прибуття на Січ офіційних осіб;

військовий *товмач* (*тлумач*, або *драгоман*) був перекладачем і радником на переговорах з іноземними послами або купцями. Повинен був знати кілька мов народів, з якими мали відносини запорізькі козаки. Візував документи чужоземців, які проїжджали через Запоріжжя, виступав посередником між ними та Кошем. Зачитував і перекладав зміст дипломатичної кореспонденції, яка прибувала на Січ;

бунчужний охороняв бунчук (символ влади кошового отамана) – булаву з металевою кулькою на кінці та прикрасою-китицею з кінського волосу;

хорунжий – особа, що зберігала й носила прапор, зокрема, Війська Запорозького Низового, який називався хоругвою. **Відповідь:** в.

27. Вислови *на адресу й за адресою* мають різне значення. Перший означає напрям дії: *Листи надсилайте на адресу....* Другий указує на місце, де відбувається дія: *Зустріч із народним депутатом відбудеться за новою адресою; Консультаційний пункт міститься за адресою...; Університет розташований за адресою...; Мешкаю за тією ж адресою.* **Відповідь:** в.

28. Перша відома публікація пісні «Засвіт встали козаченьки» подана в збірці Михайла Максимовича «Українські народні пѣсни» 1834-го року. Невдовзі стала відома широкому загалу завдяки Якову Кухаренку, який 1836-го року включив її до п'єси «Чорноморський побит на Кубані». Згодом композитор Микола Лисенко, написавши до неї музику, увів пісню до своєї опери «Чорноморці» (1872). У 1937 р. її використали композитори Левко Ревуцький та Борис Лятошинський, здійснюючи нову музичну редакцію опери М. Лисенка «Тарас Бульба». 1938-го С. Чернецький використав мотив цієї мелодії при написанні «Українського маршу» № 3. В. Чемерис написав історичну повість «Засвіт встали козаченьки...» (1991), вважаючи, що ця пісня – одна із «найславетніших» пісень Марусі Чураївни, адже її «мине лише небагато часу, підхопить і заспіває вся Україна – від сходу до заходу, від півдня до півночі». У творі використано понад 16 уривків з різноманітних пісень Марусі, пояснюється, як і за яких обставин ці пісні з'являлися. **Відповідь:** д.

29. Переклад цих урумських слів українською мовою (подано за джерелом: Смолина М. Урумский язык. Урум дили (приазовский вариант). Учебное пособие для начинающих с аудиоприложением. – К., 2008): *балих* – *риба* (порівняйте *балик* – ‘просолена і пров’ялена (інколи ще й прикопчена) спинка великої риби’ (Словник української мови: в 11 томах. – Т. 1, 1970. – С. 96), *чипче* – *курча* (порівняйте розмовні варіанти *ціпка*, *ціп’ятко*, вигук *ціп-ціп-ціп*), *бахчи* – *сад* (порівняйте *баштан* – ділянка поля, на якій вирощують кавуни, дині і т. ін.’ (Там само. – С. 116), *кувал* – *коваль*, *халпах* – *шапка* (порівняйте *ковпак* – ‘головний убір конусоподібної, овальної та ін. форми’ (Там само. – Т. 4, 1973. – С. 205). **Відповідь:** в.

30. Усі виділені вислови можуть уживатися в ролі звуконаслідувальних слів або дієслів. Звуконаслідувальне слово використовують на позначення криків тварин (*ку-ку*, *цвірінь*), постукування механізмів (*тік-так*), звуків від удару чи падіння (*гуп*) тощо. Дієслово передає дію чи процес, (наприклад, ‘різати ножем чи ножицями’ – *чик-чик*), у реченні виконує роль присудка (див., напр.: Глібчук Н., Добосевич У. Словник міжчастиномовних омонімів сучасної української мови. Л., 2016). **Відповідь:** в.

9 клас (1 бал)

1. До фортеці Запорізької Січі під страхом смертної кари заборонялося приводити жінок. Крім того, запорожці вважали небажаним для козака одружуватися з молодих років. В основі цих звичаїв було, по-перше, бажання мати регулярне військо з високою бойовою готовністю. Це досягалося за рахунок відречення запорожців від сімей, жіноцтва взагалі, і концентрації всіх своїх розумових і фізичних сил на військовій справі. По-друге, у козака було дуже небезпечне життя, над ним повсякчасно кружляла смерть, тож мати дружину та дітей за таких обставин значило свідомо прирікати їх на сирітство. **Відповідь:** б.

2. У байці Леоніда Глібова читаємо:

Весною Муха-ледащиця

Майнула у садок

На ряст, на квіти подивиться,

Почуть Зозулин голосок.

Відповідь: г.

3. У сучасній українській мові *Пальміра* – прозивна назва міст, архітектура яких вражає розкішшю та монументальністю.

На честь одного із найбагатших міст пізньої античності *Північною Пальмірою* називають Санкт-Петербург, місто ж Одесу називають *Південною Пальмірою*. **Відповідь:** в.

4. У чотирьох із поданих речень ви зустріли по одному фразеологізму зі значенням 'багато': *по самісінькі вуха* (а); *по саму зав'язку* (б); *по горло* (в); *кури не клюють* (д). Тільки у варіанті (г) маємо два фразеологізми із таким значенням: *як цвіту в городі* та *хоч греблю гати*. **Відповідь:** г.

5. Саме так відгукувався Іван Франко про Леоніда Глібова, вважаючи його класиком української байки (І. Франко «Нариси історії української літератури», 1910). Байки Леоніда Глібова відрізняються дотепністю, щирістю, досконалістю художньої форми. **Відповідь:** б.

6. Портрети відомих українських байкарів подано в такій послідовності: портрет Петра Гулака-Артемівського – портрет Левка Боровиковського – зображення Євгена Гребінки – портрет Леоніда Глібова – портрет Бориса Грінченка. **Відповідь:** в.

7. Іван Павлович Пулуй – український та австро-угорський фізик і електротехнік, винахідник, організатор науки, публіцист, перекладач Біблії українською мовою, громадський діяч. Професор і ректор Німецької вищої технічної школи в Празі, державний радник з електротехніки Чехії та Моравії. Дійсний член Наукового товариства імені Шевченка, почесний член Віденського електротехнічного товариства. **Відповідь:** б.

8. У реченні *Біда ж мені на чужині, – не так же тій сиротині, як бідній головоньці* слово *як* уживається в складі парного сполучника сурядності, що з'єднує однорідні додатки. У мовленнєвій практиці ХХІ століття *не так... як* функціонує переважно в художніх та публіцистичних текстах, поєднуючи однорідні члени речення чи дві предикативні частини в складносурядному реченні й указуючи на перехід дії в бік посилення чи послаблення. Парні сполучники складаються з двох елементів, позиційно віддалених, формально відмінних і поєднаних з різними частинами складного речення або різними членами простого речення. **Відповідь:** г.

9. *З усіх утрат втрата часу найтяжча* – цей афоризм належить Г. С. Сковороді. Автором решти висловів є Т. Г. Шевченко. **Відповідь:** б.

10. У прислів'ї *І Полтаву б дістали, якби були одностайно стали!* згадано про Полтавську битву 1709 року, у якій запорожці брали участь і на боці росіян (Іван Скоропадський), і на боці шведів (Іван Мазепа та Кость Гордієнко), тому й фінал цієї битви для України був катастрофічним – подальша колонізація Росією. Народна мудрість засуджує незгоду, нездатність об'єднатися в прислів'ї *Де два козаки, там три гетьмани*. **Відповідь:** б.

11. У романі читаємо: «То були міщани (їх дражнили *личаками*, бо їм не дозволялося носити зброю і вдягатися в дорогий одяг, кармазини). Козаків же позивали *кармазинами*». **Відповідь:** б.

12. До першого видання «Кобзаря» 1840 р. увійшло всього вісім творів: «Перебендя», «Катерина», «Тополя», «Думка» («Нащо мені чорні брови»), «До Основ'яненка», «Іван Підкова», «Тарасова ніч» та вірш «Думи мої, думи мої, лихо мені з вами», що був написаний автором спеціально для цієї поетичної збірки та є своєрідним епіграфом не тільки до цього видання, але й до усєї творчості Т. Г. Шевченка. **Відповідь:** г.

13. Графічні скорочення вимовляються повністю й скорочуються лише на письмі. Ці скорочення (крім стандартних скорочень значень метричних мір: м – метр, мм – міліметр, см – сантиметр) пишуться з крапками на місці скорочення. Не можна скорочувати: а) імена та імена по батькові (крім ініціалів); скорочення допускається лише при наявності в тексті однакових прізвищ: Гр.Тютюнник; Г.Тютюнник; б) псевдоніми: не М. Вовчок, а Марко Вовчок (справжнє ім'я та прізвище – Марія Вілінська); не О. Вишня, а Остап Вишня (справжнє ім'я та прізвище – Павло Губенко); не Ю. Клен, а Юрій Клен (справжнє ім'я та прізвище – Освальд Бургардт); не О. Пчілка, а Олена Пчілка (справжнє ім'я та прізвище – Ольга Косач). Можна скорочувати ім'я, якщо воно справжнє й не є псевдонімом: Г. Косинка (справжнє ім'я та прізвище письменника – Григорій Стрілець); в) подвійні прізвища: не Р.-Корсаков, а Римський-Корсаков, не К.-Карий, а Карпенко-Карий. **Відповідь:** а.

14. «Як козаки на весіллі гуляли» – містична серія, яка розповідає про одруження Тура, створена на основі творів Гоголя, зокрема найвідомішого його твору «Вечори на хуторі поблизу Диканьки». У пошуках черевичків для своєї коханої козак Тур потрапляє на шабаш до нечистої сили, яка хоче забрати у нього душу. Вірні друзі хитромудро рятують козака. **Відповідь:** в.

15. Для козаків свято Покрови Пресвятої Богородиці було найбільшим святом. Саме в цей день відбувалися вибори нового отамана. Козаки вірили, що свята Покрова охороняє їх, а Пресвяту Богородицю вважали своєю заступницею й покровителькою. На Запоріжжі була церква святої Покрови, а загалом у 1734–1775 рр. на Запорозьких Вольностях існувало понад десять релігійних споруд на ім'я Покрови Пресвятої Богородиці. На її честь козаки щорічно влаштовували свято на Січі.

Ушанування запорожцями Покрови Пресвятої Богородиці має кілька причин. Культ Покрови, символізуючи захист християн в їх боротьбі з мусульманами, виявився найбільш близьким для козаків, які проголошували гасло захисту православної віри. Крім того, часте перебування у військових походах, постійна небезпека з боку сусідів примушували запорожців звертатися за допомогою й заступництвом небесних сил.

Козаки настільки вірили в силу Покрови Пресвятої Богородиці й настільки щиро та урочисто відзначали свято Покрови, що протягом століть в Україні воно набуло ще й козацького змісту та отримало другу назву –

Козацька Покрова [Плохій С. Покрова Богородиця в Україні // Пам'ятки України. 1991. – № 5. – С. 32–39].

Цього ж дня на державному рівні з 1999 року відзначається День українського козацтва.

З 14 жовтня 2014 р. указом Президента України Петра Порошенка з метою вшанування мужності та героїзму захисників незалежності й територіальної цілісності України відзначається День захисника України.
Відповідь: в.

9 клас (3 бали)

16. На фото бачимо фігуру ченця, який працює над власним твором, користуючись давнішим джерелом. Поруч – фігури та події, описані в цьому творі. Упізнаємо зображення ченця Києво-Печерського монастиря Нестора. Поруч бачимо фрагменти й зображення героїв твору: князів-мучеників Бориса та Гліба, княжої дружини, що рушає в похід, і Десятинної церкви. З цих елементів упізнаємо літопис «Повість врем'яних літ», складений з літописних зведень початку XII ст. **Відповідь:** в.

17. Улітку 1848 р. Л. Глібов перебував у рідній Хорольщині. Саме в цей час до рук йому потрапили дві книжки – «Кобзар» Тараса Шевченка та «Приказки» Є. Гребінки. Уражений прочитаним, він почав писати українською мовою. Цього ж літа в його зошиті з'являються байки «Вовк і Ют», «Лебідь, Щука і Рак», «Зозуля й Півень», які були надруковані аж у 1853 році.
Відповідь: в.

18. Рід складних іменників визначається двома способами:

1) за родом відмінюваного слова в іменниках з одним незмінним компонентом: кафе-автомат (ч. р.); 2) за родом слова, яке має ширше значення в іменниках із двома відмінюваними компонентами: театр-студія (ч. р.); музей-квартира (ч. р.), крісло-гойдалка (с. р.), диван-ліжка (ч. р.). **Відповідь:** г.

19. Автором поезії «Журба», рядки якої так зачарували композитора Миколу Лисенка, що перелилися в пісню, яка стала народною, був Леонід Іванович Глібов (б). Це безсмертна пісня, яку співають як в Україні, так і за її межами, часто вважаючи народною.

На інших зображеннях – Тарас Шевченко (а); Андрій Малишко (в); Леся Українка (г); Павло Тичина (д). **Відповідь:** б.

20. В українській народній пісні «Ой на горі та жінці жнуть» є такі рядки:
... попереду Дорошенко...
А позаду Сагайдачний,
Що промінів жінку
На тютюн та люльку,

Необачний.

Портрет Петра Конашевича, який мав козацьке прізвисько Сагайдачний, подано у варіанті (г).

На інших зображеннях – Петро Дорошенко (а), Іван Мазепа (б), Дмитро Вишневецький (в), Богдан Хмельницький (д). **Відповідь:** г.

21. Марія Приймаченко – яскрава представниця «наївного мистецтва», одна з найвідоміших українських художниць, лауреат Національної премії України ім. Т. Г. Шевченка (1966). 2009-й рік за рішенням ЮНЕСКО було визнано роком цього митця; тоді ж бульвар Лихачова в Києві було перейменовано на честь художниці.

Марія Оксентіївна дивовижно об'єднала у своїй творчості малюнок і живопис. Це і живописна графіка, і графічний живопис водночас. За типологією роботи Приймаченко можна умовно поділити на сюжетні (фігурні), знакові, ритміко-орнаментальні. Приймаченко постійно вчиться в рідної поліської природи. Але зв'язки її творчості з гіллям генеалогічного дерева найстародавнішого мистецтва незаперечні. У її картинах знаходять утілення ще язичницькі образи фантастичних чудовиськ і птахів. Приймаченко ніби синтезує досвід багатьох поколінь народних майстрів. **Відповідь:** б.

22. 1492 роком датується перша письмова згадка про запорозьких козаків. Це була скарга кримськотатарського хана Менглі Гірея до великого князя литовського Олександра I щодо походу козаків під проводом черкаського намісника – князя Богдана Глинського. **Відповідь:** г.

23. Цей письменник – Петро Гулак-Артемівський, який 1818 року опублікував у журналі «Украинский вестник» байку «Пан та Собака», а згодом – інші твори українською мовою (див., напр.: Гулак-Артемівський П. Поетичні твори. Гребінка Є. Поетичні твори. Повісті та оповідання. – К., 1984). Оскільки «Енеїда» І. Котляревського видана в Петербурзі, то саме байки й поезії Гулака-Артемівського варто вважати першою публікацією художніх творів новою українською мовою в Україні. **Відповідь:** в.

24. Байка – алегоричний твір. В образі свиней автор представляє людей, які шкодять іншим, руйнують чужі досягнення. Переосмислено тут і значення вислову «бути на висоті» – від прямого «висіти високо на дереві» (про яблука) до переносного «відповідати найсуворішим вимогам, бути найкращим» (див., напр.: Словник української мови: в 20 томах. – Т. 2, 2012. – С. 472). **Відповідь:** б.

25. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): **з н А й**(огурт) (поро)**ся кі**(л) = **н ь**(це) **з к О н**(о) = **е м**(ер), (к)**а**(вун) **ві**(нок) **Л з В** (ш)**олом**.

У ребусі зашифровано відоме українське прислів'я *Знайся кінь з конем, а віл з волем*. Саме цим прислів'ям відповідає Наталка – героїня драми Івана

Котляревського «Наталка Полтавка» – Возному Тетерваковському на його пропозицію про одруження. **Відповідь:** д.

9 клас (5 балів)

26. У 1619 р. опублікував першу кодифікацію церковнослов'янської мови в її східнослов'янській редакції – «Грамматіки славенскія правилное синтагма...» син Герасима Смотрицького Мелетій. Праця ця стала вершиною старожитного слов'янського мовознавства, залишалась основним підручником церковнослов'янської мови аж до початку ХІХ ст. Саме Мелетій Смотрицький першим описав відмінювання прикметників і числівників, запропонував принципи поділу дієслів на дієвідміни, поділив іменник на відміни, виділив як категорію дієприслівник, збагатив слов'янську лінгвістичну термінологію тощо. **Відповідь:** г.

27. Військо Запорізьке мало добре упорядкований державний апарат, тому важливим складником його ідеології стала символіка. На малюнках зображено такі клейноди:

корогва – прапор Війська Запорозького, найбільша святиня козацтва. Військова відзнака влади гетьмана України, кошового отамана Запорозької Січі, полковника, сотника; зберігалася у хорунжого;

пірнач (шестопер) – різновид булави, металева головка з гострими виступами, насадженими на держало. Його носили курінні отамани;

бунчук – відзнака гетьмана й кошового під час військових походів – це древко завдовжки 2 – 2,5 метри із золотою кулею, на якій було підвішено кінське волосся й червоні мотузки як символ гетьманської влади. Бунчуки несли перед гетьманом при його виїздах та виходах та ставили перед гетьманським наметом; зберігався в бунчужного;

каламар – символ влади військового писаря;

литаври – відзнака довбиша. Без ударів довбиша в литаври не можна було скликати січову раду. **Відповідь:** г.

28. Саме Ніжинський ліцей вищих наук князя Олександра Безбородька дав Україні й світу такі імена, як Микола Гоголь, Євген Гребінка, Леонід Глібов, Аполлон Мокрицький, а також художника, відомого етнографа, приятеля Шевченка Афанасія Чужбинського. Цей навчальний заклад дав діячів культурного поля: письменників, художників, громадських діячів – саме цим заклад прислужився Україні. **Відповідь:** в.

29. Перший том «Малороссийских повестей, рассказанных Грицком Основьяненком» був опублікований, коли його автору виповнилося 49 років. Автора звали Григорій Квітка. **Відповідь:** б.

30. У завданні подано назви творів Марка Вовчка (повість «Маруся»), Тараса Шевченка (поема «Марина»), Григорія Квітки-Основ'яненка (повість

«Ганнуся»), Пантелеймона Куліша (оповідання «Орися») та Ольги Кобилянської (поема «Василка»). Із них саме повість Марка Вовчка «Маруся» десятки разів перевидавалась у Франції й була відзначена премією Французької академії. **Відповідь:** а.

10–11 клас (1 бал)

1. В усіх реченнях є фразеологізми, які мають значення ‘мало’: *розуму мов кіт наплакав* (а); *землі мали на заячий скік* (б); *крапля в морі* (в); *тепла на макове зерно* (д). У реченні ж *Параска за всю ту ніч ні на волосину не заснула* (г) є фразеологізм *на волосинку*, що означає ‘мало’, але в даному контексті *ні на волосину не заснула* означає ‘зовсім не спала’. **Відповідь:** г.

2. У 1863 році вийшло таємне розпорядження міністра внутрішніх справ Російської імперії Пєрта Валуєва до територіальних цензурних комітетів (Валуєвський циркуляр) про заборону давати цензурний дозвіл на друкування українськомовної духовної й популярної освітньої літератури: «ніякої окремої малоросійської мови не було і бути не може». Саме цього року вийшла збірка «Байки Леоніда Глібова», що містила 36 творів. Наказом попечителя Київського округу 500 примірників видання було спалено на книжковому складі як «вредное издание, которое не должно иметь места в народном училище». **Відповідь:** б.

3. Голова Української Центральної Ради і перший президент Української Народної Республіки Михайло Грушевський висловився про історичне значення діяльності Української Центральної Ради ще на початку 1918-го року так: «Які б тяжкі проби не судила переходити Україні і українському народові історична доля, які пертурбації не лежали б ще перед ними, великі часи творчості Української Центральної Ради й її акти зостануться великою епохою її розвою, твердою підставою національного будівництва». Українська Центральна Рада – перший парламент, що спричинився до відродження української держави в 1917–1918 роках. Універсали Центральної Ради стали основою українського державного будівництва. Закріплення й відновлення української державності 1991 року було б немислиме без політичної діяльності Української Центральної Ради і її IV-го Універсалу. Саме цей найважливіший конституційний державний акт УНР дав тверду основу для сучасного державного будівництва. **Відповідь:** д.

4. «Щоб визначити в слові корінь, треба дібрати ряд спільнокореневих слів і виділити в них спільну частину. В усіх словах ця частина повинна мати однакове значення. Наприклад, у слові *токар* виділяється корінь *ток-*, бо існує ряд споріднених слів: *токар*, *точити*, *відточений*, *токарський*, *точило*. До слова *токар* не є однокореневими такі слова, як *токувати* (про самців деяких птахів, які особливим криком підкликають самок), *ток* (потік води), бо ці слова не мають спільного значення. **Відповідь:** в.

5. Комплект мав назву *сагайдак*, а Петро Конашевич-Сагайдачний отримав своє прізвище саме за влучну стрільбу. **Відповідь:** б.

6. Ідеться про фразеологізм *лебедина пісня*. Вислів ґрунтується на повір'ї, начебто лебеді співають перед смертю. **Відповідь:** а.

7. У всіх варіантах, окрім (г), подано імена батька (матері) й сина (доньки): Марія Загірня (Грінченко) – дружина Бориса Грінченка – та Настя Грінченко – мати й донька; Марко та Микола Вороні – батько й син; Олександр Олесь (Кандиба) та Олег Ольжич (Кандиба) – батько й син; Ліна Костенко й Оксана Пахльовська – мати й донька. Але Григорій і Григір Тютюнники – брати. **Відповідь:** в.

8. Це риторичне питання взято з Книги Іова, розділ 6, вірш 5. **Відповідь:** г.

9. На всіх плакатах художника Андрія Єрмоленка зображено козаків. Але виразні мотиви, притаманні козакові Мамаю (умиротвореність і замріяність, поєднану зі звитягою й готовністю боронити рідну землю), бачимо на плакаті (г): дуб, кобза, штоф з горілкою, модифікований у флягу, і прапор, який замість давнього списа майорить на сучасному танку. **Відповідь:** г.

10. Перебуваючи в стані безперервних воєн, Запорізька Січ потребувала постійного поповнення своїх лав. Тому в Січі було вироблено певні критерії відбору до козаків. Як підкреслює у своїй праці Д. І. Яворницький, *«кожному, ким би він не був, звідки й коли б не прийшов на Запоріжжя, доступ на Січ була за таких умов: бути вільною й неодруженою людиною, розмовляти українською мовою, сповідати православну віру й пройти певне навчання»*.

Справжнім козаком ставав лише той, згідно з різноманітними свідченнями істориків, хто пропливав пороги Дніпра, пройшов семирічну підготовку, здійснив морський похід.

За пияцтво ж на Січі козака прив'язували до стовпа, під яким лежала в'язанка довгих хворостин, і хто з козаків не проходив поряд, бив три рази бідолаху по спині. **Відповідь:** б.

11. Коли Іван Тургенєв, маючи намір вивчити українську мову, звернувся до Тараса Шевченка, щоб той порекомендував, прозу якого українського письменника варто читати як зразок чистої літературної мови, український класик відповів: «Марка Вовчка, бо він один знає нашу мову». **Відповідь:** г.

12. Езоп – напівлегендарний давньогрецький раб, що жив у IV–V ст. до нової ери, засновник (батько) жанру байки. Його байки були прозові й дуже дотепні. Скільки років минуло відтоді, а вони живуть. Езопові сюжети знають в усьому світі. Фабули його творів перероблялися талановитими байкарями

інших народів: Федром (латинською мовою, I ст. нової ери), Ж. де Лафонтеном (французькою мовою, XVII ст.), Г. Лессінгом (німецькою мовою, XVIII ст.), І. Криловим (російською мовою, XIX ст.).

Байка в Україні стала популярною із XVII ст., а утвердилася як жанр у творчості мудреця-філософа XVIII ст. Г. Сковороди. Послідовники Г. Сковороди – П. Гулак-Артемівський, Л. Боровиковський і Є. Гребінка – розвинули цей жанр далі. Класиком же української байки судилося стати Л. Глібову. Виставляючи на посміховисько одвічні суспільні біди, Л. Глібов наслідував традиції всесвітньовідомих байкарів: Езопа, Лафонтена, Крилова та інших, сприяючи розвитку української культури й рівноправному її входженню у світовий контекст. **Відповідь:** в.

13. Іван Котляревський був офіцером. Коли Наполеон рушив із військом на українські землі, Іван Котляревський організував на Полтавщині козацький полк, був призначений майором. Відповідно, не дуже прихильно ставився митець до французів. Читаємо у творі:

Французи ж, давнії сіпаки,

Головорізи-різники,

Сі перевернуті в собаки,

Чужі щоб гризли маслаки. **Відповідь:** д.

14. Фразеологізм *собака на сні* завдячує виникненню байці Езопа «Собака в яслах». Пізніше фразеологізм *собака на сні* використав іспанський драматург Лопе де Вега як назву для комедії. **Відповідь:** а.

15. З метою підтримати претензії православних київських міщан на конфесійну рівність із католиками й уніатами до Київського Богоявленського братства «з усім Військом Запорозьким» вписався в 1620 році Петро Конашевич-Сагайдачний. **Відповідь:** б.

10–11 клас (3 бали)

16. Зазначені в завданні підрозділи було сформовано в такій послідовності:

1) 18 квітня (1 травня) 1917 р. в Києві – Перший український імені Богдана Хмельницького полк;

2) середина липня 1917 р. – Другий український імені гетьмана Павла Полуботка козачий полк;

3) листопад 1917 р. – Окремий морський курінь імені Петра Сагайдачного;

4) грудень 1917 р. – Гайдамацький кіш Слобідської України (сформований С. Петлюрою);

5) березень 1918 р. – Запорізький корпус Армії УНР.

Відповідь: д.

17. М. С. Грушевський писав: «Ми не іконописці. Ставимо не іконостас». **Відповідь:** в.

18. Ідеться про Дмитра Івановича Яворницького, перу якого належить ґрунтовна робота «Історія запорозьких козаків». Якось І. Ю. Рєпін почув, як Д. І. Яворницький зачитав лист-відповідь Івана Сірка турецькому султанові. Художник зацікавився цією історією, а 1880-го року створив першу серію етюдів для знаменитої картини. **Відповідь:** б.

19. На фото зображено: а – Михайла Грушевського, Голову Центральної Ради Української Народної Республіки (1917–1918); б – Павла Скоропадського, Гетьмана Української Держави (1918); в – Володимира Винниченка, Голову Директорії Української Народної Республіки (1918–1919); г – Симона Петлюру, Голову Директорії Української Народної Республіки (1919–1921); д – Августина Волошина, Президента Карпатської України (1939). Саме Гетьман всієї України та військ козацьких Павло Скоропадський упродовж 29 квітня – 14 грудня 1918 року намагався будувати систему одноосібної влади, створив Українську Державу (див., наприклад: Енциклопедія історії України. – К., 2012. Т. 9. – С. 614–616). **Відповідь:** б.

20. *Геонім* – вид псевдоніма, що вказує на місцевість чи країну, побудований на основі географічної назви (топоніма), наприклад, *Леся Українка*. *Агонім* – ім'я святого. *Топонім* – назва місцевості, регіону, населеного пункту, об'єкта рельєфу, будь-якої частини поверхні Землі, тобто географічна назва. *Антропонім* – власна назва людини. В українській мові це особове ім'я, по батькові, прізвище, прізвисько, псевдонім. Протилежне *псевдоніму* – справжнє ім'я людини – *автонім*. **Відповідь:** д.

21. У 19-му районі Відня в парку поряд української католицької церкви 2013 року відкрито пам'ятник українським козакам, які брали участь в обороні австрійської столиці в 1683 році. Монумент встановлено на кошти мецената – українського бізнесмена, який проживає та працює в Австрії, за особистої підтримки мера Відня Міхаеля Хойпля. Авторами пам'ятника стали вітчизняні скульптори Володимир та Олексій Чепелики. **Відповідь:** б.

22. *Кошовий отаман* – виборна службова особа в Запорозькій Січі (XVI–XVIII ст.), яка зосереджувала у своїх руках найвищу військову, адміністративну

і судову владу, очолював Кіш Запорізької Січі. Зовнішньою ознакою влади кошового отамана була залізна (іноді тростяна) булава.

Військовий суддя (кошовий суддя) – службова особа, яка відала судовими справами в Запорізькій Січі в XVI-XVIII ст. Зовнішнім знаком влади військового судді була велика срібна печатка, яку він мусив мати при собі під час військових зібрань, щоб скріплювати нею підпис кошового отамана на документах, ухвалених військовою радою.

Військовий писар (кошовий писар) – виборна службова особа, що відала всією канцелярією Запорізької Січі в XVI-XVIII ст. Знаком посади військового писаря була довга чорнильниця – каламар («калям» – від схід. *тростина*), яку він під час військових рад зберігав за поясом, а також гусяче перо, застромлене за праве вухо.

Військовий осавул – виборна службова особа, яка обіймала одну з найважливіших військово-адміністративних посад у Запорозькій Січі XVI-XVIII ст. Знаком влади військового осавула була дерев'яна палиця з потовщеннями на кінцях, скріплена срібними кільцями.

Курінний отаман – обирався на курінній раді. Це була найстаровинніша й найповажніша посада на Січі. Хто не був курінним отаманом, не висувався на вищі посади. Символом влади курінного отамана був значок (невеликий прапор) та курінна печатка. **Відповідь:** в.

23. Усі зазначені проекти було реалізовано в 1918 році за часів Української Держави (Гетьманату) на чолі з Павлом Скоропадським. **Відповідь:** г.

24. Це був словник паліндромів. **Паліндром** (від гр. *palindromos* – той, що вертається) – стилістичний прийом організації мовного матеріалу в такий спосіб, що слова, фрази, вірші (перевертні) можна читати прямо й обернено (справа наліво й навпаки): *кіт – тік*. **Відповідь:** в.

25. Прочитаймо ребус (для цього, звісно, треба знати деякі правила розшифровки ребусів): **о(д) = п ин(иця) (м)ил(о) (р)ись в(иделка) (к) = г рі(т) з Н И й(огурт) ча(йка) (ма)с(ка), д(ят)е(л) мак ар(ка) тел(ефон) ят(ь) (пла)не(та) пас(ка).**

Мають вийти такі рядки:

Опинились в грізний час,

Де Макар телят не пас (В. Іванович).

У цьому уривку є фразеологізм *де Макар телят не пас*, що має значення ‘дуже далеко; там або туди, де важкі умови життя, куди потрапляють, як правило, не з власного бажання’. **Відповідь:** б.

10–11 клас (5 балів)

26. На малюнках зображені: 1) Дмитро Байда Вишневецький, 2) Костянтин Острозький, 3) Петро Могила, 4) Богдан Хмельницький,

5) Іван Федоров, 6) Герасим Смотрицький, 7) Григорій Сковорода 8) Петро Конашевич-Сагайдачний, 9) Іван Мазепа. Троє з них брали безпосередню участь у виданні Острозької Біблії 1581 року – друкар Іван Федоров, упорядник та автор передмови Герасим Смотрицький та меценат, чийм коштом та під чийм покровительством було здійснене це видання, князь Костянтин Острозький. **Відповідь: б.**

27. Цікавим буде дізнатись про старовинні одиниці маси:

Золотник = 4 г; безмен = 1кг; гілетка = 25 кг; пуд = 16 кг; корець = 100 кг або 1 центнер. **Відповідь: б.**

28. В Америці на його честь названо шість населених пунктів (п'ять у США та один у Канаді), у Європі його ім'я носять один населений пункт в Україні та один в Росії, а також мікрорайон в румунському місті Галац. В Африці на честь цього гетьмана названо селище в ПАР на березі Індійського океану, в Австралії його ім'я носить один з національних парків. Немає згадки про цього гетьмана тільки на мапі Азії. Звали гетьмана Іван Степанович Мазепа. **Відповідь: а.**

29. Повна назва одного з найяскравіших зразків химерного роману в українській літературі, твору Олександра Ільченка – «Козацькому роду нема переводу, або козак Мамай і Чужа Молодиця». **Відповідь: б.**

30. На малюнках представлено пам'ятники та пам'ятні знаки в такій послідовності: пам'ятна дошка Павлу Скоропадському на вул. Інститутській (м. Київ) – пам'ятник Михайлу Грушевському (м. Львів) – пам'ятник Володимирі Винниченку (м. Кропивницький) – пам'ятна дошка Миколі Міхновському (м. Харків) – пам'ятник Нестору Махну (м. Гуляйполе). **Відповідь: г.**